

КРАЇНА У СТАНІ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЧИ В ЛАБЕТАХ КОРОНАВІРУСНОГО ПСИХОЗУ?

«Сьогодні статистика в Україні гарна. Статистика нам дозволяє деякі етапи пом'якшення карантину переносити».

**Володимир Зеленський,
Президент України**

«Збережи життя! Залишайся вдома!» – ці погрозливі застереження на сітлайтах ріжуть око. Бо збагнути логіку комбінації чотирьох слів більш ніж складно. І це посилює відчуття невизначеності в умовах запровадженого в державі особливого стану. Тим паче, що на брифінгу для журналістів у Женеві глава Всесвітньої організації охорони здоров'я Тедрос Гебреесус заявив, що самоізоляція громадян та обмеження на пересування під час поширення в тій чи іншій країні коронавірусу не допоможуть остаточно ліквідувати пандемію.

З інтернету можна довідатись, що в січні 2020 року від грипу та пневмонії в Україні померла 621 особа, що на 27,7% менше, ніж за аналогічний період 2019 року.

Станом на 14 травня 2020 року в Україні за час карантину зафіксовано 456 летальних випадків, викликаних COVID-19.

Наведені цифри (621 і 456), як бачимо, суттєво відрізняються. Незрозумілою видається відсутність в інтернеті інформації про захворюваність в Україні на пневмонію і грип у лютому, березні, квітні й травні. Держкомстат на карантині? Відпочиває?

Тому важко щось протиставити логіці президента Федерації біатлону України Володимира Бринзака: *«За два місяці в Україні померло 100 тисяч осіб, з них від коронавірусу – 200 чоловік. Досить увімкнути здоровий глузд, щоб зрозуміти, що тут щось не так. Берегтись не завадить. Мию руки, користуюся антисептиком. Цього достатньо. Не треба робити трагедію з смертю 200 осіб на 40 мільйонів населення. Від алкоголізму в той же час померло 6000. А ризики, скільки буде самогубств через те, що людей закрили вдома, хтось порухав? Люди сидять в хрущівках, в кімнатах з цвілью і грибок, і не можуть вийти на вулицю, пройтися парком, подихати свіжим повітрям і підняти імунітет. Це нормально? Про економічні наслідки кризи я взагалі мовчу. Як на мене, не було б інтернету, такої б паніки не було».*

Через пандемію коронавірусу громадян різко обмежили у свободі пересування та комунікації. Часто недолугі заходи влади посилюють в суспільстві стан розгубленості та невизначеності. У перспективі це може призвести до розвитку різних психологічних розладів, викликати панічні настрої з усіма випливаючими наслідками – неврозами, депресією і суїцидами.

Психологи, спеціалісти з інформаційних війн добре знають, що чим абсурдніша та емоційніша інформація, тим легше її сприймають і довіряють. А надто, коли найбезглуздіші повідомлення виходять з «надійних джерел». Не забуваймо, що живемо в світі джунглів. Людина людині – вовк. І кожен у цьому страшному світі шукає підтримки...

«Дві крайнощі – страх натовпу, страх дотиків і не мени сильна потреба в цьому сформують горезвісний когнітивний дисонанс. Крім невротизації, це призведе до сильного спрощення самого процесу спілкування. Спілкування задля спілкування. «Ні про що», «так просто» – зникатиме, тому що комунікацію спершу доведеться заслужити. Як рукоштовання без рукавички» (Олег Покальчук, соціальний психолог).

Справді. Найважчим станом для інтелектуальної системи є стан невизначеності, викликаний поєднанням двох факторів: потребою ухвалення рішення і браком відповідної інформації. У нашому конкретному випадку громадяни України дізнаються про ситуацію з поширенням коронавірусу вперше з інтернету, ЗМІ, заяв чиновників, а не з офіційних джерел. У такій ситуації люди не знають, як себе поводити, вони відчувають і розуміють реальність існуючої небезпеки, але всієї картини не бачать і уповні не усвідомлюють. Така невизначеність ускладнює ухвалення будь-яких рішень, провокує ірраціональну поведінку, сповільнює психологічні реакції, породжує панічні настрої, підвищує ризик непослуху й саботажу, призводить до масового психозу і масової істерії. Нинішній карантин виснажує психіку, призводить до емоційної втоми, пригнічує комунікативні навички тощо. Така невизначеність ускладнює ухвалення будь-яких рішень, провокує ірраціональну поведінку, сповільнює психологічні реакції, породжує панічні настрої, підвищує ризик непослуху й саботажу, призводить до масового психозу і масової істерії. Нинішній карантин виснажує психіку, призводить до емоційної втоми, пригнічує комунікативні навички тощо.

Під облудні гасла «Не дайте померети чийсь бабусі!» держава позбавляє мільйони громадян можливості працювати, готувати сім'ї, навчатися тощо. Спеціалісти добре знають, що закони мислення, закони обробки інформації і ухвалення рішення спільні для всіх інтелектуальних систем (байдуже, велика система чи мала).

Страждання Отелло, Гамлета, страждання людства, яке мутиться в пошуках істини, страхи і фобії різного ґатунку вождів і лідерів та страждання собаки, який не в змозі відрізнити овал від кола, мають одну і ту саму природу – виникнення стану невизначеності через брак інформації.

Тому для ухвалення бажаних законів, потрібних для своєї легітимізації, влада може різними методами, способами й механізмами породжувати психічне зараження громадян, провокуючи/стимулюючи у них стан невизначеності й безвиході.

Інтелектуальна система відрізняється від обчислювальних засобів тим, що здатна розв'язувати завдання саме за умов браку інформації. Процес розв'язку відбувається шляхом побудови гіпотез, які ліквідувають цей дефіцит. Інша річ, коли гіпотеза не правильна, тоді результат буде також помилковим. Виявивши помилку, інтелектуальна система відмовляється від першої гіпотези і будує нову. Таким чином накопичується досвід і здобуваються знання.

Однак можлива ситуація, коли інтелектуальна система не здатна створити гіпотезу – вона знає, що побудова правильної гіпотези неможлива, і в будь-якому разі неминуча помилка. Такий стан зумовлює порушення роботи всієї системи. В людини може призвести до неврозу вищої нервової системи.

Через брак необхідної інформації в процесі пізнання навколишнього світу людина закономірно переходить від однієї гіпотези до іншої, що характеризується посиленням невизначеності. Та чи легко відмовитись від того, у що свято вірилось упродовж тривалого часу? Цілком природним є намір гомо сапієнса реанімувати стару гіпотезу, модернізувати її стосовно нових умов, стати на шлях напівреформації. З одного боку, реальність застерігає, що далі просуватись цим шляхом не можна, але з іншого боку, зробити крок уперед чи вбік – боязко. Це може викликати невдоволення, злість, призвести до стресу.

Політичний експерт Андрій Головачов у своєму блозі пише: *«Україну захлеснула хвиля самогубств, яка наростає. І мова йде*

не про учасників АТО... Йдеться про різке збільшення кількості самогубств людей, так би мовити, з мирного життя. У Києві це відбувається, здається, вже по кілька разів на тиждень і ніхто вже не звертає на це уваги, це вже просто статистика. Зводити рахунки з життям стали всі категорії українців: пенсіонери, школярі, матері-одиначки, силовики, батьки сімейств, студенти – всі без винятку. У чому причина різко збільшеного числа самогубств в Україні? Причин багато, але всі вони так чи інакше зводяться до однієї, базової, найголовнішої, глибинної. Це безперспективність подальшого життя. Безперспективність – це, на мій погляд, найточніше слово, яке характеризує нинішній історичний етап України. За моїми спостереженнями відчуття безперспективності життя почалося у людей при «спізньому» Порошенку, коли вони усвідомили, що Петро Олексійович жорстоко обдурив їхні сподівання і надії після перемоги Євромайдану... Але ще сумніше, що після Євромайдану на політичну арену не вийшли нові, не пов'язані з нинішньою корумпованою елітою, лідери, які б дали українцям надію на зміни на краще. Навпаки, через шість років після Революції Гідності на політичному олімпі все ті ж остогидлі пики: Тимошенко, Бойко, Рабинович, Порошенко, Медведчук, Львовичкін і т.д. причому антирейтинги у всіх колосальні».

В умовах футурошоку (інформаційного вибуху, комп'ютерної революції, екологічних і медичних катаклізмів), коли дедалі більше загострюються геополітичні та ідеологічні проблеми, коли щораз відчутнішими стають економічні й демографічні виклики, людство почувається вкрай незахищеним. І тоді у нього виникає почуття невдоволення й страху. «Ірраціональний страх – надзвичайно дієвий засіб «вимкнення» здорового глузду і захисних психологічних механізмів. Приголошена страхом людина легко піддається навіюванню і вірить в будь-який запропонований йому «рятувальний» засіб» (Сергій Кара-Мурза).

Наразі через посилення стану невизначеності унаслідок запровадження карантину в Україні користувачі соціальних мереж вибухають сміхом, але вже з'являється злість, відчай. Лунають погрози. Наразі поодинокі: «Хай кабмін даже не сомнівається, що коли вони в мене закончатся гроші – я піду грабитель. Бо їсти, курити і пити кофе нада кожній день. Судді, прокурори, чиновники, готуйтеся ділитися непосільно нажитим».

Пояснення такої емоційної реакції просте. У нейрофізіологічному аспекті невдоволення й страх завжди приводять мозок у стан збудження. Він шукає виходу. Це збуджує нейронні сітки і збільшує електромагнітну активність мозку. В стані невизначеності мозок людини перебуватиме в збудженому стані і шукатиме шляхи до ліквідації дефіциту інформації шляхом пробудови гіпотез і пропусків. При цьому мозок надзвичайно чутливий до вхідних повідомлень, які в той чи інший спосіб усувають невизначеність і пропонують варіанти розв'язку. Він може бути помилковим. Але чим більше збуджена система, чим більша швидкість імпульсивних потоків, тим більшою є вірогідність помилки в обробці інформації й ухваленні рішення.

Мозок людини є генератором слабкого електромагнітного випромінювання. Будь-яким коливальним процесам притаманні явища резонансу. Коли ритми роботи нейронних сіток починають синхронізуватись і збігатись за частотою, у людей, які зібралися у натовп, відбувається резонансне підсилення цих ритмів, юрба починає збуджуватись. Досвідчені лідери мас інтуїтивно це відчують і свідомо нагнітають збудження. У такому стані натовп не чутливий до логічних аргументів, але бурхливо реагує на заклики емоційного характеру. Це підтверджує історія: вожді мас у логіці впереваж були слабкі, відтак надавали перевагу популізму й нагнітанням емоцій.

У гіпоталамусній ділянці головного мозку людини є центр (дуже давній за походженням), життєво необхідний в боротьбі за існування, без якого людина не здатна до чину, – центр агресивної поведінки. Його активація в емоційно збудженому натовпі – неминучий наслідок. Коли це відбувається, юрба переходить до дій, як правило, необдуманих, жорстоких. Іноді досить одного необдуманого кинутого слова, щоб стався психологічно-фізичний вибух. Та якщо перед ним людину вилучити з натовпу і дати їй можливість заспокоїтись, вільно пересуватись, то через деякий час вона дивуватиметься власній поведінці, вона вже не приєднається до гурту, котрий поводиться як єдиний організм.

У стані, в якому зараз перебуває наше суспільство, посилюються перехідні процеси і тим самим викликають дезорганізацію (хаос) значно легше, ніж подолати їх. І тому цим процесам треба щось протиставити. Такий засіб відомий – це гласність, доступність інформації.

Якщо інформація доступна, і кожен може вільно, без будь-якого остраху висловити свою думку, то сила, яка збирає людей в натовпи, зникає. У стані напівгласності негативні явища внаслідок перехідних процесів неминучі, і результати їх можуть бути жахливими. Коли відсутня інформація, коли придушені громадська активність і пошуки соціальних рішень, налякані люди у натовпи не збираються – це свідчення придушення демократії та засилля тоталітаризму.

Повна гласність – це прогресивний розвиток суспільства, це вихід із стану невизначеності з мінімальним впливом перехідних дезорганізаційних процесів; напівгласність – це соціальний вибух; брак гласності – гниття.

Населення може тривалий час перебувати у стані інформаційного голоду, невизначеності, не беручи участі в ухваленні рішень, підкоряючись владі. Але такий стан неминуче призводить до втрати ініціативи, до політичної апатії населення. Апатія зростає, але чим вищий рівень науково-технічного розвитку людського суспільства, тим небезпечнішою для існування влади стає ця апатія. Адже без ініціативи населення неможливо витримати ритм науково-технічного розвитку, а втрата його зумовлює відставання від інших країн світу. Економічні програми не виконуються не тому, що їм хтось активно чинить опір. Чим вищий рівень розвитку суспільства, тим більшу роль відіграє індивідуальна активність, зацікавленість. Якщо її немає, то все робиться абияк. Система стає некерованою. А надто в умовах масового психозу, коли держава позбавляє своїх громадян права на самостійне мислення. До речі, так званий Болонський процес (своєрідний психологічний дослід) значною мірою вже позбавив українську молодь права на індивідуальне логічне мислення.

Тим часом в Україні вже давно постала конкретна потреба аналізу явищ та процесів (у нашому випадку йдеться про феномен коронавірусного психозу), які стають соціальними проблемами. Соціальна політика стає засобом розв'язання соціальних проблем. Цінується вміння долати опір деструктивним явищам. Роль інтелектуальних і психологічних ресурсів різко зростає, що неминуче веде за собою інноваційний процес – процес творення нового знання. Об'єктивна переоцінка (самоаналіз) системи (структури, організації, інституції) може стати запорукою успіху. йдеться про отримання вичерпних відповідей на питання: 1. Чи здатне суспільство сприймати зміни, усвідомлювати і виправляти свої помилки? 2. Чи домінує в ньому критичне мислення, що передбачає існування опозиційних масмедій? 3. Чи практикується діалог у конфліктних ситуаціях? 4. Чи існують конкурентні організаційно-управлінські центри та комунікативні групи? 5. Наскільки розвинена в суспільстві діалогічна організація мислення?

На жаль, подібного самоаналізу українського суспільства на державному рівні досі зроблено не було. Одним із підтверджень цього є помилки українських урядовців у боротьбі з COVID-19.

Актуальним залишається жорсткий висновок доктора економічних наук, відомого соціолога Юрія Саєнка: «Найважливішою причиною всіх наших бід є перебування у стані «хронічної невизначеності» Країна від однієї невизначеності переходить в іншу. Не розв'язавши проблем минулого, попадаємо в ситуації, які ще більше переобтяжують нас минулим. А часу для розв'язання проблем стратегічного майбутнього залишається все менше і менше».

Президентська хуцпа під час пресконференції Володимира Зеленського 20 травня для українських журналістів лише підтвердила реальність такої небезпеки. Мільйони телеглядачів і слухачів не могли не відчувати, що на найвищому управлінському рівні відсутні самостійні гравці, що державні інституції через непрофесіоналізм влади втрачають легітимність. «У нас кадровий голод в країні. Я не можу знати зараз гарного міністра культури»... Безпорадні визнання і висловлювання Володимира Зеленського лише посилюють стан невизначеності в країні, що вкрай небезпечно для збереження інституту Української державності.

Олег К. РОМАНЧУК